

חשיבות לימוד הגמרא ומהותו

ומשמש תלמידי חכמים - ללמוד תלמוד היא יישוב טעמי המשניות ומה טעמן ומהיכן למדו. מגילה כ"ו ע"ב רש"י ד"ה ואפילו שונה הלכות - כלומר אפילו לא שימש תלמידי חכמים בהתלמוד ובגמרא אלא במשניות ובברייתות. חולין מ"ד ע"ב רש"י ד"ה ושמש תלמידי חכמים - גמר לתרץ טעמי המשנה ומשניות הסותרות זו את זו והיינו גמרא. וכבר אמרתי כמה פעמים (עי' בזה מש"כ באגרות או"ח ח"ד סי' ל"ט ד"ה וגם אמרתי) שאף בזמנינו שכבר נכתב כל הש"ס וגם פסקי הגאונים ברי"ף ורמב"ם ורא"ש וטור וש"ע עם כל המפרשים שעליהו, איכא גם לנו תורה שבעל פה שלא נכתב עדיין, ואי אפשר לידע התורה על בוריה בלא שימוש תלמידי חכמים. שלכן נקרא גמרא שימוש תלמידי חכמים, משום שצריך להבין דברים הכתובים איך לקולטם במוחו, שלזה צריך רב שיסביר ההלכה לפי סוגיית הגמ' בפה ממש, וגם חברים שיתחדדו בזה שישמעו איך מבינים כל אחד לאחר שנקלט במוחו הדברים ששמעו, וגם מה שהבינו בעצמם לפי ערך ההבנה שלמדו מרבם גם בעניינים אחרים שלמדו גם כל הענין בעצמם.

וזהו עיקר הגדול בלימוד התורה, שזה שייך להתחדש כל ימיו, אף בימי זקנה ושיבה ולהתגדל בכל יום יותר מכפי שהיה אתמול שנעשה לעצמו תרוייהו רב ותלמיד. ולבחינת לימוד זה אם עלה יפה אצלו, הוא שיתייגע כל אחד להתעמק יותר ויותר לפי הדרך שכבר קלטה מוחו משמיעת השיעורים אף שהיו בעניינים אחרים. ולמצוא דברים הצריכים ביאור, וגם קושיות באיזה סוגיא, ולתרגם ולהסבירם לחבריו בעל פה ולפעמים גם לכותבם, שמזה יבחנו שנתגדלו, ויראו להתגדל עוד יותר ויותר עד למדרגת גברא רבא.

בדבר מה שהערת, הנה ידוע ענין חשיבות גמרא שאיתא בס"פ אלו מציאות (בבא מציעא ל"ג ע"א) שאין לך מצוה (שם איתא מדה) גדולה מזו, שהוא בירור טעמי ההלכות, ובירור טעמי המחלוקת. ובמקומות הרבה קרא ללימוד הגמרא שימוש תלמידי חכמים, בברכות דף מ"ז ע"ב על הא דאחרים אומרים אפילו קרא ושנה ולא שימש תלמידי חכמים הרי זה עם הארץ, פרש"י הוא הגמרא התלויה בסברא שהיו נותנים לדברי משנה טעם והיו מתאספים יחד ועוסקים בכך והיא דוגמת הגמרא שסידרו האמוראים. וכן הוא בסוטה דף כ"ב ע"א, היכי דמי רשע ערום וכו', עולא אמר זה שקרא ושנה ולא שימש תלמידי חכמים וכו'. ופירש רש"י, ללמוד סברת הגמרא בטעמי המשנה מה הם, רשע הוא שאין תורתו על בורייה ואין ללמוד הימנו שעל ידי הטעמים יש חילוק באיסור והיתר, ובדיני ממונות לזכות ולחייב, ובטהרות לטמא ולטהר, כדאמר בכמה דוכתי מ"ט אמר מר הכי ומר הכי, ואמר מאי בנייהו איכא בנייהו כך וכך, וערום הוא שהשומע את קולו שונה משניותיו כסבור הוא שבקי בטעמיהם ונוהגין בו כבוד כתלמידי חכמים. ועיין במגילה דף כ"ח ע"ב ההוא דהוי תני הלכתא סיפרא וספרי ותוספתא ושכיב, אתו ואמרו ליה לרב נחמן ליספדיה מר, אמר היכי נספדיה, הי צנא דמלי סיפרי דחסר, ברש"י אינו אלא כסל שמילאוהו ספרים, ואין מבין מה בתוכה, אף שונה הלכות ולא שימש תלמידי חכמים ללמוד, שיבינוהו טעמי משנה, ופעמים שדברי משנה סותרין זה את זה, וצריך לתרצה, כגון הכא במאי עסקינן, וכגון הא מני רבי פלוני היא, וכגון חיסורי מיחסרא, אינו יודע מה שונה. ועוד הרבה מקומות (שבת י"ג ע"ב רש"י ד"ה ושימש תלמידי חכמים - להסבירו סתומות המשנה וטעמיה והוא הנקרא תלמוד. יומא פ"ו ע"א רש"י ד"ה

מי כתב את 'תנא דבי אליהו'?

ה"ש א"ג א"ב ע"ב (סי' א')

האי תנא דבי אליהו אינו אליהו הנביא כמו שחשבו רבים מן התלמידים אלא הוא תנא הנזכר בהקדמת הרמב"ם ז"ל מסדר זרעים בפרק שביעי ז"ל יהושע בן פרחיה נתאי הארבלי חוני המעגל אליהו כו'. כן נ"ל:

ה"ש א"ג א"ב ע"ב (סי' א')

זה לי למעלה מחמש ושלשים שנה שתמהתי על הגאון הרב באר שבע בזה דמה שהזכיר הרמב"ם בהקדמתו הוא אליהו עיני בן הקף והוא שם אחד אליהו עיני ולא אליהו לחוד ועיני בן הקף לחוד, וכן הוזכר שם בהקדמת הרמב"ם פ"ב ופ"ג ופ"ד. ועוד הדבר ברור מאד דתנא דבי אליהו הוא אליהו זכור לטוב, והוא מאי דתני אליהו לרב ענן סדר אליהו רבא וסדר אליהו זוטא כדאמרין בכתובות דף ק"ו... ועוד נעלם מהם מ"ש רבינו הערוך ערך סדר ז"ל סדר אליהו רבא וסדר אליהו זוטא בריש גמרא דפ' שני דיני גזלות וכו' ודאמרי בגמרא תנא דבי אליהו כלהו בגוייהו עכ"ל. וכן הדבר מבורר ומבואר כי כל תנא דבי אליהו דמייתי הש"ס או הילקוט או רובם הנה הנם שם... ותנא דבי אליהו כל השונה הלכות דעל זה דיבר הרב ב"ש בתשובה הוא בסדר אליהו זוטא פ"א... וכן מוכח מס' התרומה סי' קל"ה כי תנא דבי אליהו הוא מה שלמד אליהו זכור לטוב לרב ענן.